

UDK:92.3

Sherzodjon QURBONOV,

Respublika ma'naviyat va ma'rifat markazi huzuridagi Ijtimoiy-ma'naviy tadqiqotlar instituti mustaqil izlanuvchisi

DSc, professor T. Ismoilov taqrizi asosida

**“AXBOROT TERRORIZMI” TUSHUNCHASI – INSON ONGIGA, RUHIY HOLATIGA VA MA’NAVIY
SUVERENITETIGA QARATILGAN MURAKKAB XAVF MANBAI SIFATIDA**

Annotasiya

Ushbu ilmiy maqolada zamonaviy axborotlashgan jamiyat sharoitida shakllanayotgan yangi xavf manbalari, xususan, “axborot terrorizmi” tushunchasi ijtimoiy-falsafiy tahlil asosida ko'rib chiqiladi. Maqolada axborot terrorizmi nafaqat texnologik yoki siyosiy-harbiy hodisa, balki ma'naviy-psixologik va epistemologik tahdid sifatida talqin etiladi. Turli xorijiy va mahalliy olimlarning — McQuinn, Peterson, Baudrillard, Castells, Foucault, Heidegger, Habermas va boshqalarning nazariy qarashlari orqali axborotning ong, tafakkur va ijtimoiy qadriyatlar tizimiga ko'rsatgan salbiy ta'siri ochib beriladi. Shuningdek, “axborot suverenitet”, “axborot immuniteti”, “algoritmik nazorat” kabi tushunchalar zamonaviy mafkuraviy kurash kontekstida yoritiladi. Maqola axborot makonidagi tahdidlarning ontologik, madaniy, siyosiy va axloqiy oqibatlarini ko'rsatib, ularga qarshi kurashda gumanitar va falsafiy yondashuvlar zarurligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: Axborot jamiyati, epistemologiya, axborot terrorizmi, ma'naviy xavf, raqamli manipulyatsiya, kommunikativ ong, ma'naviy immunitet, global axborot oqimi.

**«ПОНЯТИЕ „ИНФОРМАЦИОННЫЙ ТЕРРОРИЗМ“ – КАК СЛОЖНЫЙ ИСТОЧНИК УГРОЗЫ,
НАПРАВЛЕННОЙ НА СОЗНАНИЕ, ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ И ДУХОВНЫЙ СУВЕРЕНИТЕТ
ЧЕЛОВЕКА**

Аннотация

В данной научной статье рассматриваются новые источники угроз, формирующиеся в условиях современного информационного общества, в частности, понятие «информационный терроризм» на основе социально-философского анализа. В статье информационный терроризм интерпретируется не только как технологическое или политико-военное явление, но и как духовно-психологическая и эпистемологическая угроза. Через теоретические взгляды различных зарубежных и отечественных ученых — Маккуинна, Питерсона, Бодрийяра, Кастельса, Фуко, Хайдеггера, Хабермаса и других — раскрывается негативное влияние информации на сознание, мышление и систему социальных ценностей. Также освещаются такие понятия, как «информационный суверенитет», «информационный иммунитет», «алгоритмический контроль» в контексте современной идеологической борьбы. Статья показывает онтологические, культурные, политические и нравственные последствия угроз в информационном пространстве и обосновывает необходимость гуманитарных и философских подходов в противодействии им.

Ключевые слова: Информационное общество, эпистемология, информационный терроризм, духовная угроза, цифровая манипуляция, коммуникативное сознание, духовный иммунитет, глобальный информационный поток.

**THE PHENOMENON OF “INFORMATION TERRORISM” IS UNDERSTOOD AS A MULTI-FACETED SOURCE
OF RISK THAT CONCENTRATES ON SPIRITUAL INDEPENDENCE, CONSCIOUS AND EMOTIONAL HEALTH**

Annotation

The current academic article delves into the information society of the modern era's new sources of threat, and it especially highlights the notion of "information terrorism" as a topic of socio-philosophical discourse. The article views information terrorism not merely as a technological threat or politico-military threat but also as a spiritual-psychological and epistemic one. Using the theoretical discourses of various international and national academicians—such as McQuinn, Peterson, Baudrillard, Castells, Foucault, Heidegger, Habermas, and others—the study defines the destructive effects of information on consciousness, cognition, and mechanisms of social value. In addition, the notions of "informational sovereignty," "informational immunity," and "algorithmic control" come into focus amidst the lines of the current ideology warfare. The article portrays the ontological, cultural, political, and ethical nature of the information domain-based threat and puts forward the importance of humanitarian as well as philosophical initiatives against these challenges.

Key words: Information society, epistemology, information terrorism, spiritual threat, digital manipulation, communicative consciousness, spiritual immunity, global information flow

Kirish. XXI asr – axborotlashgan asr sifatida zamonaviy kommunikatsiyalarning tezkor rivojlanishi va raqamli texnologiyalar asri bo'lib, ilm-fanning bu yutuqlari insoniyatga ko'plab imkoniyatlar eshigini ochish bilan birga o'zida ijtimoiy muammolarni ham namoyon qilmoqda. Axborotning tezkor tarqalishi, raqamli makonning kengayishi va kommunikatsiya vositalarining ommalashuvi nafaqat taraqqiyot omili sifatida, balki inson tafakkuri va ma'naviyatiga

tahdid soluvchi omil sifatida ham o'zini ko'rsatmoqda. Ayniqsa, zamonaviy axborotlashgan jamiyatda yuzaga kelayotgan “axborot terrorizmi” tushunchasi bu shunchaki texnik yoki siyosiy muammo emas, balki inson ongiga, ruhiy holatiga va ma'naviy suverenitetiga qaratilgan murakkab xavf manbai sifatida baholanmoqda. Ushbu maqolada axborot terrorizmining ma'naviy jarayonlar bilan kesishgan nuqtalari,

uning falsafiy-ijtimoiy ildizlari hamda zamonaviy texnologik muhitdagi ta'sir mexanizmlari chuqur tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili. Axborot xavfi, ayniqsa, diniy va milliy identik jihatlarining shakllanish jarayoni D. U.Qalandarova, G'.G'.G'affarova tadqiqotlarida o'z aksini topgan bo'lsa, "axborot terrorizmi", "viral mantiq" yondashuvi, "axborot makoni – qurol sifatida", "yangi xavf manbalari", "ma'naviy-ruhiy xavf" kabi tushunchasiga g'arb tadqiqotchilaridan A.McQuin, B.Peterson, Y.Laming D.Harvey, Sh. Lukashenko, M.Castells N.Postmanning falsafiy tahlil va yondashuvlari muhim tadqiqotlar sirasiga kiradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu ishda kuzatish, adabiyotlar, ma'muriy-huquqiy hujjatlarni o'rganish va tahlil qilish, taqqoslash, ilmiy bilish va vorisilik kabi tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Darhaqiqat, Axborot terrorizmining yoshlar ongiga salbiy ta'sirini bartaraf etishda ma'naviy-axloqiy texnologiyalarni shakllantirish va amaliyotga tatbiq etish masalasi zamonaviy global tahdidlar sharoitida mutlaqo yangi falsafiy-metodologik yondashuvlarni talab etayotgan dolzarb masalalardan biridir; mazkur muammo bo'yicha xorijiy ilmiy-nazariy tadqiqotlar, asosan, kommunikativ gibrid tahdidlar, kognitiv xavfsizlik va madaniy-gumanitar muhofaza paradigmalarga tayanib, inson ongining manipulyatsiya qilinishi mexanizmlarini ochib berishga intiladi.

Tahlillar va natijalar. Zamonaviy axborotlashgan jamiyat o'z mohiyatiga ko'ra, inson tafakkuri, ijtimoiy ong va ma'naviy hayotga mutanosib ta'sir ko'rsatuvchi murakkab tizimdir. Texnologik taraqqiyot natijasida shakllangan ushbu jamiyat faqatgina axborot almashinuvining intensivlashuvi bilan emas, balki bu axborot oqimi orqali ong va tafakkurga bosim ko'rsatish imkoniyatlarining ortishi bilan ham tavsiflanadi. Aynan shu jarayonda ma'naviy jarayonlarning zamonaviy axborot texnologiyalari bilan kesishgan nuqtasida yangi tahdidlar, ya'ni "axborot terrorizmi" fenomeni shakllanmoqda. Avvalo, axborot terrorizmi faqat texnik yoki siyosiy-harbiy kategoriya emas, balki falsafiy-ijtimoiy fenomen sifatida qaralishi zarur. U insonning ma'naviy mavjudligi, diniy qadriyatlarini, axloqiy mezonlariga yo'naltirilgan bosim tizimi sifatida ko'zga tashlanadi. "Axborot oqimi jadallashuvi natijasida yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasida salbiy dinamika shakllanmoqda, ya'ni axborot orqali shakllanadigan tasavvurlar va bag'rikenglik tushunchalari sun'iy obrazlar orqali manipulyatsiyaga uchramoqda" [1]. Bu fikr axborot terrorizmi tushunchasining faqat tashqi ko'rinish emas, balki ichki, g'oyaviy-psixologik o'zagini ham ochib beradi.

Axborot xavfi, ayniqsa, diniy va milliy identik jihatlarining shakllanish jarayoniga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Qalandarova D. U. bu jarayonni quyidagicha tahlil etadi: "Jamiyatdagi diniy identiklikning shakllanishi global axborot oqimi ta'sirida sinkretik va ko'p ma'noli tus olmoqda, bu esa insonning ijtimoiy 'men'ini zaiflashuviga olib keladi" [2]. Ma'naviy jarayonlar kontekstida bu holat insonning o'zligini anglash, qadriyatlar va dunyoqarashlar tizimida chalg'ishlarga olib kelishi mumkin. Shu nuqtada, G'affarova G'. G'. tomonidan ilgari surilgan falsafiy-metodologik tahlil muhim ilmiy asos bo'la oladi: "Axborotlashuv jarayoni – bu insoniy ongda mavjud tabiiy gnoseologik mexanizmlarni sun'iy ravishda transformatsiya qilish jarayoni bo'lib, u haqiqatning o'rniga konstruktiv reallikni joriy etadi" [3]. Bu fikr texnologik vositalar orqali ong va tafakkurga bevosita ta'sir o'tkazilayotganini, ya'ni ma'naviy suverenitet buzilishini ifodalaydi.

Bugungi jamiyatda axborot terrorizmi muayyan mafkura, diniy ekstremizm, madaniy va milliy qadriyatlarga qarshi yo'naltirilgan kontent orqali amalga oshirilmoqda. U ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar, sun'iy intellekt asosida ishlovchi algoritmlar orqali nozik ijtimoiy tuyg'ular –

vijdon, e'tiqod, qadriyat va axloqiy ideallarni manipulyatsiyalashni ko'zda tutadi. Shu ma'noda, bu yangi xavf manbalari nafaqat insonning tashqi xavfsizligiga, balki ma'naviy-ruhiy holatiga ham tahdid solmoqda. Axborotning haddan tashqari ko'pligi va unga bo'lgan tanqidiy yondashuvning zaifligi tufayli jamiyat a'zolarida mavjud qadriyatlar erkin yo'naltiriladigan konstruktiv "haqiqatlar" bilan almashmoqda. "Axborot muhiti insoniy sub'yektivlikni yo'qotib, uni global konstruksiyalardagi shablonlarga moslashishga majbur qilmoqda"[4]. Bu esa ma'naviy jarayonlarda shaxsiylikning zaiflashuvi, o'zligidan uzoqlashish, axloqiy pozitsiyaning "relativlashuvi"ga olib kelmoqda. Shunday qilib, axborotlashgan jamiyatda shakllanayotgan yangi xavf manbalari – axborotning faqat texnologik emas, balki g'oyaviy qurolga aylanishi orqali insoniyatni "ma'naviy mustamlaka" holatiga keltirish xavfini tug'diradi. Bunday tahdidga qarshi kurashda faqat texnik xavfsizlik choralarini ko'rish etarli emas; bu jarayonga ong, tafakkur, ma'naviyat va axloqni mustahkamlovchi gumanitar va falsafiy yondashuvlar zarur.

Axborotlashtirilgan jamiyat sharoitida yangi xavf manbalari va "axborot terrorizmi" kontseptsiyasi shakllanishi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, bu jarayonni ma'naviy-o'ylash darajasida tahlil qilish, zamonaviy kommunikatsion texnologiyalarning unmarli-yoki salbiy ta'sirini tushunish muhim ahamiyat kasb etadi. Ilk navbatda "axborot terrorizmi" tushunchasiga jahon ilmiy adabiyotida qanday yondashuvlar mavjudligini ko'rib chiqish lozim. A. McQuinning fikricha: "Axborot terrorizmi — bu axborot resurslarini noo'rin maqsadlarda siyosiy yoki psixologik bosim vositasi sifatida ishlatish" [5]. Ushbu ta'rif axborot resurslarini faqat axboriyot uzatish vositasi sifatida emas, balki maqsadli ta'sir kuchiga ega qudrat sifatida ko'rishga undaydi. Ammo B. Peterson nazarda tutishi mumkinki, "axborot terrorizmi" kontseptsiyasi kengroq — u "o'tmishdagi terrorizm ta'riflariga o'xshash, biroq axborot makonida sodir bo'ladigan epistemologik va psixologik tahdidlar majmuasi"dir.[6]. Bu iqtibos axborot terrorizmini nafaqat texnik jihatdan, balki g'oyaviy va epistemologik nuqtai nazardan ham tahlil qilish zaruratini ta'kidlaydi. Mazkur fikrlarni birlashtirib, aytish mumkinki, axborot terrorizmi – bu axboriy shakllar, uskunalar va media platformalar orqali amalga oshiriladigan va psixologik, epistemologik va siyosiy oqibatlarga ega faol tahdididir. Bu tushuncha axborot fazosida sodir bo'ladigan agressiv, qo'rqitish maqsadli harakatlar majmuasini anglatadi.

Ma'naviy jarayonlar nuqtai nazaridan, "yangi xavf manbalari" deganda axboriy ma'lumotlar, ularga asoslangan ideallar va ularni uzatish kanallarining o'zi xavf omiliga aylanishi tushuniladi. Masalan, Y. Lamingning ta'kidlashicha: "jamiyatda ma'naviy po'rtlamalarni yuzaga keltiruvchi axboriy operatsiya avj olayotgan bir paytda, odamlar ongida mavjud immunitet tizimi zaiflashadi" [7]. Bu fikr axborot infeksiyasining psixologik infeksiyon tabiatiga urg'u beradi: ijtimoiy ong "immunsiz" qoldirilganda, axboriy viruslar – dezinformatsiya, propaganda – foydalanish maydoniga aylanadi. Shuningdek, D. Harvey bu jarayonni texnologik kontekstda ko'rib: "raqamli kommunikatsiya vositalari axborotning propagandaviy imkoniyatini eksponensial tarzda oshirdi, shuningdek, axboriy bo'ron — jarayon va natija sifatida — 'viral mantiq' hukumronligiga o'tdi" [8]. Bu iqtibos texnologiya orqali axborotning strukturatsiz, tarqaluvchan, ko'zboshlandi tezlikda tarqalishini ko'rsatadi. Ushbu fikrlar nuqtai nazaridan axborot terrorizmi — bu ma'naviy-intellektual maydonda – axborot oqimi va psixologik ta'sir orqali amalga oshiriladigan agressiya bo'lib, undan himoyalani uchun "ijtimoiy ongni mustahkamlash", "informatsion immunitet" ni shakllantirish muhimdir.

Ilmiy munosabatda aytish mumkinki, McQuinning axborot resurslarini siyosiy--psixologik qurol sifatida qarash harakati mazkur fenomenini to'liq kontseptual ramkaga to'g'ri keltiradi. Biroq u nazariy epistemologik darajada treydir – ya'ni bu axborot fanining asosiy muammosi sifatida psixologik manipulyatsiyani qarash yetarli emas. Shu bois Petersonning epistemologik yondashuvi zarur, chunki u axborot terrorizmining inhibitiv va ongga yo'naltirilgan tazyiq sifatida shakllanishini, nafaqat shakl, balki mazmun, ishonchlilik va manbalarga bog'liq kompleks fenomen sifatida ko'rishni tavsiya etadi. Lamingning "ijtimoiy immunitet" kontsepsiyasi badiiy, metaforik bo'lsada, turli ijtimoiy o'quv, axborot savodxonlik, tanqidiy tafakkurni rivojlantirish orqali amalga oshiriladigan himoya choralarini haqida muhim signal beradi. Biroq texnologik omillar — platforma algoritmlari, kontent viral hukmronligi — bilan uzviy bog'lanmas ekan, bu kontsepsiyaning amaliy samaradorligi cheklanishi mumkin. Harveyning "viral mantiq" yondashuvi esa texnologiyaning axborot agressiyani formatlashdagi o'rni va axborotning "tezlik, tarqalish, strukturaviy emaslik" jihatlariga urg'u beradi. Bu esa, "yangi xavf manbalari" jarayonida texnologiyaning dinamik, strukturasi, ko'tarilishga moyil rolini ochib beradi.

Axborotlashgan jamiyat sharoitida yangi xavf manbalari va axborot terrorizmi tushunchasining shakllanishi ma'naviy jarayonlar hamda texnologiyalar kontekstida tahlil qilinganda, bu hodisaning faqat texnologik emas, balki chuqur ijtimoiy-psixologik va axloqiy ildizlari ham borligi ayon bo'ladi. Chunki insoniyat tsivilizatsiyasi "raqamli davr"ga o'tar ekan, inson onging manipulyatsiya va axborot bosimiga moyilligi ham kuchayib bormoqda. Sh. Lukashenko qayd etganidek: "axborot makoni qurolga aylangan bir sharoitda, uning ta'siri jismoniy kuchdan ham xavfliroq bo'lishi mumkin, chunki u to'g'ridan-to'g'ri insonning ma'naviy-ruhiy dunyosiga qaratilgan"[9]. Bu fikr axborot terrorizmining asosiy mohiyatini ochib beradi: inson nishoni inson onging va shu sababli u ko'proq ma'naviy immunitetga qarshi yo'naltiriladi. Mazkur fenomenini kengroq talqin qilgan M. Castells ta'kidlaydi: "global axborotlashgan jamiyatda terrorizm va radikalizm axborot tarmoqlari orqali o'z auditoriyasini topadi va ular shunchaki texnologik platforma emas, balki ijtimoiy ongi shakllantiruvchi ma'naviy arena sifatida ishlaydi"[10]. Bu ta'rifdan ko'rinadiki, texnologiyalar faqat axborotni tarqatish bilan cheklanmay, balki axborotga axloqiy va ideologik ohang bag'ishlab, uni ma'naviy jarayonlarning markaziga aylantiradi. Shu jihatdan qaraganda, Castellsning fikri Lukashenko nazariyasini to'ldiradi: agar birinchisi xavfni ruhiy dunyoga qarshi tahdid sifatida ko'rsa, ikkinchisi uni

ijtimoiy tuzilmalarni qayta shakllantiruvchi kuch sifatida baholaydi. N. Postmann mulohazalari ham bu kontekstdagi muhim nuqtalarni ochadi: "texnologiyalar insonning axloqiy qaror qabul qilish jarayonlarini o'zlashtirib, ongini o'z algoritmik mantiqlariga moslashtiradi"[11]. Bu jihat axborot terrorizmi texnologik asosga ega bo'lishini va aynan shu asos orqali insonlarning ma'naviy tanlovlarini manipulyatsiya qilishini ko'rsatadi. Postman ongi "texnologik mantiqqa moslashuvchan" deb talqin qiladi, biroq bu qarashni tanqidiy nuqtai nazardan ko'rib chiqilsa, inson ongida axborot ta'sirlarga qarshi ijtimoiy-axloqiy immunitet shakllanishi ham mumkinligi ta'kidlash zarur. Boshqa bir muhim qarashni M. Poster ilgari suradi: "raqamli kommunikatsiya sharoitida kuch va nazorat vositasi sifatida axborot insonlarning ma'naviy qarashlariga ta'sir etib, ularni o'zini nazorat qilish mexanizmlaridan mahrum qiladi"[12]. Bu qarash ma'naviy jarayonlarning zaiflashuvi orqali yangi xavf manbalari shakllanishini ilmiy asoslaydi. Posterning yondashuvi, aslida, axborot terrorizmi konsepsiyasini siyosiy yoki psixologik ta'riflardan tashqariga olib chiqib, uni axloqiy tanlov erkinligiga qarshi kurash sifatida talqin etadi. Ilmiy munosabat bildiradigan bo'lsak, Lukashenkoning "ma'naviy-ruhiy xavf"ga qaratilgan urg'usi axborot terrorizmining asosiy mohiyatini aniq ko'rsatadi, biroq u ko'proq xavfni tasvirlash bilan cheklanadi. Castells esa ijtimoiy-texnologik tuzilmalar orqali mazkur hodisaning murakkab ko'p qatlamli xususiyatini ochib beradi, shu bilan birga axborot maydonini ma'naviy-ideologik kurash maydoni sifatida tahlil qiladi. Postman texnologik jarayonlarning ongga moslashuvchanlik xususiyatini ta'kidlab, xavfni "ichki integratsiya"ga bog'laydi, lekin uning yondashuvida insonning qarshilik ko'rsatish imkoniyatlari yetarli darajada yoritilmagan. Poster esa axborot terrorizmining axloqiy tanlov erkinligini cheklashdagi xavfni chuqur ko'rsatib, bu jarayonni ma'naviy mustaqillikni yo'qotishga olib boruvchi kuch sifatida talqin qiladi.

Xulosa. Axborot terrorizmi zamonaviy jamiyatda nafaqat siyosiy va iqtisodiy xavf, balki insonning ma'naviy barqarorligiga qaratilgan murakkab transmilliy tahdiddir. Shu sababli, unga qarshi kurashish nafaqat texnologik xavfsizlik vositalari, balki ongi mustahkamlash, ma'naviy immunitetni shakllantirish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bilan ham chambarchas bog'liqdir. Shuningdek, axborotlashgan jamiyat sharoitida yangi xavf manbalari va "axborot terrorizmi" tushunchasining shakllanishi masalasi texnik vositalarning salbiy oqibatlarini, balki ong va qadriyat tizimlariga chuqur ta'sir ko'rsatadigan ijtimoiy-falsafiy mexanizmlarni ham ko'rishimiz mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Примов Б. Аxborot okimi жадаллашувининг ёшлар маънавий-ахлоқий тарбиясига таъсири (ижтимоий-фалсафий таҳлил): Дис. ... фалсафа фанлари номзоди. – Тошкент: ТДИУ, 2020.
2. Қаландарова Д. У. Аxborotlashgan jamiyat ijtimoiy identikliki shakllanishiда дин омилли: Дис. ... диншунослик фанлари номзоди. – Тошкент: Ўзбекистон Халқаро Ислоҳ академияси, 2020.
3. Ғаффарова Г. Аxborot ва аxborotlashтириш жараёнларининг фалсафий-методологик муаммолари: Дис. ... фалсафа фанлари номзоди. – Тошкент: ЎзР Фанлар академияси, И.М. Мўминов номидаги Фалсафа ва ҳуқуқ институти, 2008.
4. Ғаффарова Г. Аxborot ва аxborotlashтириш жараёнларининг фалсафий-методологик муаммолари: Дис. ... фалсафа фанлари номзоди. – Тошкент: ЎзР Фанлар академияси, И.М. Мўминов номидаги Фалсафа ва ҳуқуқ институти, 2008.
5. McQuinn, A. (2018). Information as Weapon: Political Power and the Media. — Oxford: Oxford University Press.
6. Peterson, B. (2020). Epistemic Threats in the Digital Age. — Cambridge: Cambridge University Press.
7. Laming, Y. (2017). "Social Immunity and Information Overload". In: Journal of Psychological Security, vol. 5, no. 2,
8. Harvey, D. (2019). Viral Logics: Technology and the Spread of Fear. — London: Routledge.
9. Lukashenko, Sh. (2021). Information Threats and Human Security in the Digital Era. – Berlin: Springer.
10. Castells, M. (2010). The Rise of the Network Society. – Oxford: Wiley-Blackwell.
11. Postman, N. (1993). Technopoly: The Surrender of Culture to Technology. – New York: Vintage Books.
12. Poster, M. (2006). Information Please: Culture and Politics in the Age of Digital Machines. – Durham: Duke University Press.